hangi bir niyet söz konusu değilse yemin kefâreti ödemek gerekir. Adak mutlak ise hemen, muallak ise şart gerçekleşince kefâret ödenir. Müphem adak konusunda fukahanın çoğu bu görüştedir; ancak İmam Şâfiî'ye göre müphem adak geçersizdir. Mâlikîler'e göre, adak ister mutlak ister muallak olsun, gereğini yerine getirmek vâciptir. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise mutlak adağın ifası vâciptir. Muallak adağa gelince, eğer nezrü't-teberrür ise yerine getirilmesi vâcip olur. Nezrü'l-lecâcda ise adakta bulunan kimse muhayyerdir; şart gerçekleşince dilerse adağı yerine getirir, dilerse yemin kefâretini öder.

Adak hükmünün ne zaman ve ne şekilde sabit olacağı hususu, adağın mutlak ve muallak olmasına, gelecek bir zamana bağlanıp bağlanmamasına, bir mekânla mukayyet veya adanan şeyin bedenî veya malî bir ibadet olup olmamasına göre değişmektedir. Adak herhangi bir şart veya zamana bağlanmamışsa (mutlak adak), adanır adanmaz borç terettüp eder ve bu borcu hemen yerine getirmek müstehap olur. Bir şarta bağlanan adağın (muallak adak) yerine getirilmesi ise o şart gerçekleşince vâcip olur. Şart gerçekleşmeden önce adak yerine getirilirse geçersizdir; yapılan ibadet ise nâfile sayılır; şart gerçekleşince yeniden ifası lâzımdır. Bu, adağın gerçekleşmesi istenen bir şarta bağlanması (nezrü't-teberrür) halindedir. Adak, gerçekleşmesi istenmeyen bir şarta bağlanmışsa (nezrü'l-lecâc), şart gerçekleşince adanan şeyin yerine getirilmesi veya yemin kefâreti ödeme arasında muhayyerlik söz konusudur.

Yerine Getirilmesi Gelecek Bir Zamana Bağlanan Adak. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre, "Falan gün ... adağım olsun" şeklindeki bu tür adakta zaman kaydına itibar edilmeyip daha önce de yapılabilir. İmam Muhammed, sadaka gibi malî ibadetlerde aynı görüşü paylaşmakla beraber, oruç ve namaz gibi bedenî ibadetlerde belirtilen vakit gelmedikçe adak hükmünün sabit olmayacağı görüşündedir. Şâfiî ve Hanbelîler'in görüşü de aynı doğrultuda olup onlara göre bu ibadetleri zamanından önce ifa etmek geçersizdir. Belli bir zamana bağlanan adak özürsüz olarak tehir edilirse günaha girilmiş olur. Vakti belirlenmeyen adaklarda ise, eğer herhangi bir niyet de söz konusu değil idiyse, âlimlerin çoğunluğuna göre, zamanla mukayyet olmayan mutlak vâcipte olduğu gibi, bu adağı kişi dilediği zaman yerine getirebilir. Ancak yerine getirmeden ölürse günahkâr olur. Bazı âlimler ise bu tür adağın hemen yerine getirilmesi gerektiği görüşündedirler.

Mekânla Mukayyet Adak. Adağın mutlak veya muallak oluşuna göre yukarıda zikredilen hükümler geçerli olmakla birlikte, mekân şartına riayet edilip edilmeyeceği konusunda farklı görüşler vardır. Ebû Hanîfe ve talebeleri Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre, mekân şartına itibar edilmeden başka bir yerde de ifası mümkündür. Aynı şekilde, Hanefîler'e göre adakta belirli bir malı veya fakiri tayine de itibar edilmez; aynı cins ve miktarda başka bir mal ile başka fakirlere ödeme yapılabilir. Mâlikîler'e göre, özellikle Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebî ve Mescid-i Aksâ başta olmak üzere, herhangi bir mekânda namaz ve itikâf adanmışsa bu şarta uyulması gerekir. Hanbelîler'e göre ise bu üç mescidden birinde namaz, oruç ve itikâf adanmışsa mekân şartına riayet edilir. Bunun dışındaki yerlerde, kurban adağı hariç, mekân şartına itibar edilmez. Şâfiîler'e göre sadaka adağında mekân şartına uyulur, oruçta mekânın önemi yoktur. Namazda ise yalnız üç mescidden birinde adak adanmışsa mekân kaydına riayet gerekir.

Bir kimse adağını yerine getirmeden ölürse, mecbur olmamakla beraber, **velî*** leri onun adına adak borcunu ödeyebilirler. Hanbelîler'e göre hac, oruç, sadaka, itikâf gibi bedenî ve malî ibadetlerde **niyâbet*** geçerlidir; ancak namaz başkası adına kılınamaz. İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre oruçta da niyâbet olmaz; her gün için bir fakir doyurulur. İmam Mâlik'e göre hiçbir bedenî ibadette niyâbet geçerli değildir. Hanefîler de, malî yönü bulunan hac hariç, bedenî ibadetler konusunda bu görüştedirler. İbn Hazm ise namaz da dahil olmak üzere velîlerin adağı yerine getirmekle mükellef olduğu görüşündedir. Üzerinde malî bir adak borcu olarak ölen kimsenin bu borcunun malından ödenmesi hususunda Mâlikî ve Hanefîler vasiyette bulunmasını şart koşarlar. Diğer âlimlere göre vasiyet etmese de malından ödenmesi gerekir.

Adak yalnız Allah rızası için yapılır. Başka herhangi bir kimse adına adakta bulunmak haramdır. Adanan namaz, oruç, hac, vb. bir ibadet normal bir ibadet gibi ifa edilirken adak kurbanı, **udhiyye*** veya nâfile olarak kesilen diğer kurbanlardan farklı hükümlere tâbidir. Adak adayanın kendisi, eşi, çocukları ve torunları, anne ve babası, dede ve nineleri adak kurbanının etinden yiyemezler; yedikleri takdirde karşılığını fakirlere sadaka olarak vermeleri gerekir (bk. **KURBAN**).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Eymân", 26, 27, "Kader", 6; Müslim, "Nezr", 2, 3; Ebû Dâvûd, "Eymân", 23, "Talâk", 7; Tirmizî, "Nüzûr", 3; Nesâî, "Eymân", 29, 30, 41; İbn Hazm, *el-Muhallâ* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire, ts. (Mektebetü Dâri't-Türâs), VII, 2 vd.; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Kahire 1379/1959-60, I, 249-252; Kâsânî, *Bedâʾiʿu's-sanâʾiʿ*, Kahire 1327-28/1910, V, 81 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), I, 360-361; İbn Kudâme, *el-Muġnî* (nşr. Muhammed Halîl Herâs), Kahire, ts. (Mektebetü İbn Teymiyye), IX, 2 vd.; Kurtubî, *el-Câmiʿ li-ahkâmi'l-Kurʾân* (nşr. Ebû İshâk İbrâhim), Kahire 1958, IV, 65-69; IX, 97-98; *Tâcü'l-ʿarûs*, "nzr" md.; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, Kahire 1391/1971, VIII, 270-288; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, Bulak 1272, III, 66-72; Wensinck, *Muʿcem*, "nzr" md.; Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1967, s. 19-21, 40-48, 326 vd.; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk 1405/1985, III, 38, 468-487; E. E. Ellis, "Vow", *The New Bible Dictionary*, Leicester 1962, s. 1313; "Vows", *DCR*, s. 645; J. Pedersen, "Nezir", *İA*, IX, 239-241.

AHMET ÖZEL

ADAKALE

Romanya ve Yugoslavya tarafından 1972 yılında Tuna nehri üzerinde ortaklaşa yaptırılan barajın suları altında kalan tarihî bir ada.

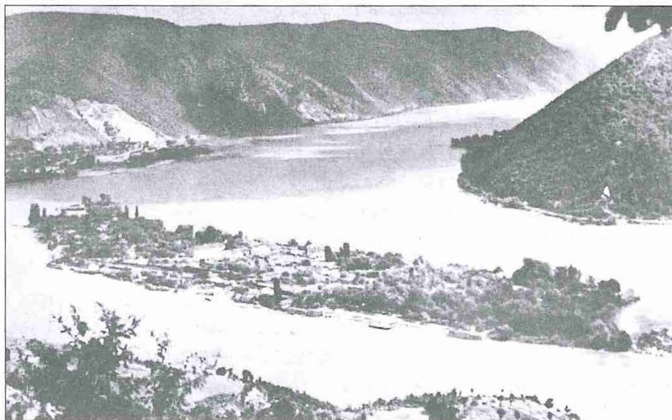
Tuna nehrinin Transilvanya Alpleri ile Balkan dağları arasında açtığı Demirkapı Geçidi'nin 4 km. yukarısında bulunan Adakale, 160.000 m²'lik bir alana sahipti. XV. yüzyılda Tuna boylarına gelen Osmanlılar, buradaki önemli mevkileri ele geçirmişlerse de adanın hâkimiyet altına alınması 1691'de gerçekleşti. Osmanlılar burada bulunan kaleyi yeniden inşa ederek Demirkapı boğazından geçişi kontrolleri altına aldılar. Bir süre sonra Avusturya'nın hâkimiyeti altına giren ada, Serdârıekrem Yeğen Mehmed Paşa tarafından Ağustos 1738'de tekrar Osmanlı topraklarına katılarak Vidin sancağına bağlı bir muhafızlık haline getirildi.

Osmanlılar'ın Avrupa'da ve Tuna nehri kıyılarında kalabilmelerini sağlayan savunma noktalarından biri olan Adakale, Habsburg hânedanı ile olan müca-

delelerde ileri karakol vazifesi görmüştür. XIX. yüzyıl başlarında meydana gelen Sırp isyanları sırasında itaatsizlik eden kale muhafızı Receb Ağa'nın idamından sonra kardeşleri Osmanlı Devleti'ne baş kaldırmışlarsa da, daha sonra isyanı bastırmaya memur edilen Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Veliyyüddin Paşa'dan eman dilemişlerdir. 1830'da Sırbistan'a muhtariyet verilmesi ve 1867'de Osmanlı askerinin diğer Sırp kalelerinden çekilmesine rağmen Adakale'de Osmanlı hâkimiyeti devam etmiştir.1878 Berlin Antlaşması'nda Adakale'den hiç bahsedilmemiş olması, buranın Osmanlı idaresine bağlı kalmasını sağlamıştır. Tuna nehrinin Demirkapı mevkiindeki ıslah çalışmaları sırasında Avusturya - Macaristan İmparatorluğu adaya el koymak istemiş, ancak Osmanlı Devleti hükümranlık hakkını korumakta ısrar ederek buraya bir nahiye müdürü ve bir hâkim göndermiştir. Bununla beraber Avusturya hükümeti zaman zaman adayı işgal teşebbüslerinden geri durmamıştır. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra İstanbul'a temsilciler gönderen Adakaleliler böylece Meclis-i Meb'ûsan'da temsil edilmişlerdir. Türkiye, Trianon Antlaşması ile (4 Haziran 1920) Adakale'nin Romanya'ya geçmiş görünmesini kabul etmemiş, adanın Romanya'ya bağlılığı ancak Lozan Antlaşması'yla (1923) kesinleşmiştir.

1960'lı yıllarda Adakale'de 750'ye yakın Türk yaşamaktaydı. Bunlar daha çok tütün ziraatı, kayıkçılık ve ticaretle geçinmekteydiler. Adada, taş ve tuğla ile inşa edilmiş bir kale, III. Selim devrinde yapılan bir cami ve Türkistanlı Derviş Miskin Baba'ya ait bir tekke bulunmaktaydı. Tanınmış Macar Türkoloğu Ignacz Kunos, Adakale türkülerinden yüz kadarını *Adakalehi Népdalok* (Adakale halk türküleri) adlı bir kitapta toplamıştır (Budapeşte 1906).

Adakale Camii ve sular altında kalmadan önce Adakale'nin görünüşü

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Ahmed, *Insula Adakaleh*, Turnu-Severin 1938; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 281-283, 530, 555-556; E. Hakkı Ayverdi v.dğr., *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri: Romanya-Macaristan*, İstanbul, ts. (İstanbul Fetih Cemiyeti Neşriyatı), s. 6-8; Mehmet Önder, "Romanya'da Sulara Gömülecek Olan Bir Türk Kasabası: Adakale", *TK*, V/54 (1967), s. 427-433; Val Cordun, "Les saints thaumaturges d'Ada Kaleh", *Turcica*, III, Paris 1971, s. 100-116; A. Z. Hertz, "Adakale; The Key to the Danube (1688-1690)", *Art. Ott.*, III (1971), s. 170-184; a.mlf., "Armament and Supply Inventory of Ottoman Adakale, 1753", *a.e.*, IV (1972), s. 95-171; a.mlf., "The Ottoman Conquest of Ada Kale, 1738", *a.e.*, VI (1980), s. 151-210; Besim Darkot, "Adakale", *İA*, I, 124; Aurel Decei, "Ada Kal ͑e", *EI²* (İng.), I, 174-175.

 Coşkun Alptekin

ADÂLET

(العدالة)

Ahlâk, fıkıh ve hadis alanlarında birbirine yakın anlamlarda kullanılan bir terim.

☐ AHLÂK. Ferdî ve içtimaî yapıda dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı sağlayan ahlâkî erdem.

Adâlet, "davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak (Allah hakkında kullanıldığında 'şirk koşmak')" gibi mânalara gelen bir masdar-isimdir. Yine aynı kökten bir masdar-isim olan ve "orta yol, istikamet, eş, benzer, misil, bir şeyin karşılığı" gibi mânalara gelen **adl** kelimesi, sıfat olarak kullanıldığında **âdil** ile eş anlamlı olup aynı zamanda Allah'ın isimlerinden (**esmâ-i hüsnâ***) biridir (bk. ADL).

Adâlet, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde genellikle "düzen, denge, denklik, eşitlik, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yolu izleme, takvâya yönelme, dürüstlük, tarafsızlık" gibi anlamlarda kullanılmıştır. İnfitâr sûresinin yedinci ve sekizinci âyetlerinde insanın fizyolojik ve fizyonomik yapısındaki uyum, âhenk ve estetik görünüm, adâlet kavramıyla ifade edilmektedir. Başka âyetlerde de insanın ruhî ve mânevî yapısında bulunan ve İslâm filozoflarınca **inâyet*** ve **nizam*** kavramlarıyla açıklanacak olan denge (itidal) ve âhenk, adâlet kavramının şümulüne giren "ahsen-i takvîm" (bk. et-Tîn 95/4) ve "tesviye" (bk. eş-Şems 91/7) tâbirleriyle dile getirilmiştir. Şûrâ sûresinin on beşinci âyetinde, Hz. Peygamber'in adâlet sıfatını kazanabilmesi, daveti yani risâlet görevini yerine getirmesi, bu konuda insanların keyfî istek ve arzularını hesaba katmaksızın ilâhî emirlerin gösterdiği şekilde doğru olması ve Allah'ın daha önceki kitaplarda bildirdiği ebedî gerçeklere inanması şartına bağlanmıştır. Buna göre adâlet, başkalarının gelişigüzel istek ve telkinlerinden etkilenmeyen istikrarlı bir doğruluk ve ahlâk kanununa itaatla gerçekleşen ruhî denge ve ahlâkî kemaldir. İslâm ahlâkçılarının itidal ve adâlet kavramlarıyla ifade ettikleri (aş.bk.) bu denge ve kemalin oluşmasıyla insanın davranışları da aşırılıklardan uzak olarak meydana gelebilecektir (bk. el-İsrâ 17/29; el-Furkān 25/63, 67, 68; el-Feth 48/29). Kur'ân-ı Kerîm'de İslâm toplumunun bir niteliği olarak geçen "vasat ümmet" (bk. el-Bakara 2/143) tâbirindeki **vasat** kelimesi de bütün müfessirlerce "adâlet" mânasında anlaşılmıştır. Buna göre İslâm ahlâkı içtimaî bünyede de aşırılıklardan uzaklığı, dengeli ve uyumlu bir hayat tarzını ön görmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de adâlet sıfatından yoksun olan kişi dilsiz, âciz ve hiçbir işe yaramayan bir köleye benzetilerek böyle birinin, adâlet faziletini kazanmış, dolayısıyla doğru yolu bulmuş olanla bir tutulamayacağı bildirilmiş (bk. en-Nahl 16/76), böylece adâletin bir kemal sıfatı olduğuna işaret edilmiştir. İnsanın Allah nezdinde en üstün değer ölçüsü olan takvâ (bk. el-Hucurât 49/13) erdemine nâil olabilmesi için âdil olması (bk. el-Mâide 5/8)